

korai versek időbeli sorrendjének a megállapítása ad még megoldandó problémákat. Nem tudjuk bizonyossággal, hogy Balassi első erdélyi útja során írt-e már verseket, vagy csak később (Lengyelországban). Eckhardt a kritikai kiadásban a *Bebek Judit nevére*, valamint a *Morgay Kata nevére* című éneket datálja 1575–76-ra (feltételelesen). Nehezíti néhány korai szerelmes ének kronológiai helyének a meghatározását, hogy nem tudjuk: kihez vagy kikhez írta ezeket Balassi. Bár Eckhardt már nem ismerhette a korai verseket is érintő legújabb feltételezéseket, mégis, kitűnő érzékkel némiképp módosított a korai versek kronológiai rendjén s az *Aenigma* c. énekekkel kezdte a kötetet. A korai akrosztichonos versek elé tette tehát azt az éneket, amelyről talán nem jogtalanul feltételezhetjük, hogy az allegorikus történet mögött Kerecsényi Judit személyét kell keresnünk. Ezért valószínű, hogy ez a vers már az első erdélyi tartózkodás terméke, és várhatóan még több Balassi-éneket is korábbra kell majd datálnunk. Nem lehetetlen az sem, hogy néhány ismeretlen kegyest rejtő énekről kiderül: Kerecsényi Judit áll azok mögött is.

A kiadás dokumentum-anyagában *Levelek és tanúságok* címen közli Eckhardt a kritikai kiadás megjelenése óta publikált dokumentumok szövegét is kronológiai rendben (az idegen nyelveket fordításában). A költő életútja e levelek, iratok segítségével (mert az összes ismert anyagot közzéteszi Eckhardt) kitűnően kísérhető nyomon a nem szakember számára is, a gyermek Balassi nürnbergi tanulásától haláláig. A három *emlékirat* azonban a *Levelek és tanúságok* közé kellett volna illeszteni (kronológiai rendben), mert így kissé zavaró, hogy a később keletkezett emlékiratok megelőzik a korábban írt leveleket. (A 97. sz. levélnél lemaradt, hogy ezt Balassi Krakkóban írta 1590-ben).

Hiányzik a kötetből egy rövid életrajz, mert az énekek legtöbbször nem közvetlenül, hanem csak közvetetten utalnak a költő életútjának jellegzetes mozzanataira. A szép kiállítású kötetet gazdag szótár zárja, megadva a régi kifejezések mai jelentését.

Komlószi Tibor

Zrínyi Miklós a törökök réme. Franciaországi emlékbeszéd 1665-ből latinul és magyarul. Bevezette és fordította: Molnár Imre. [A versfordítás Écsi Ö. István munkája]. Szigetvár, 1969. Várbaráti Kör 59. l. (Szigetvári Várbaráti Kör Kiadványai, 3.)

Az áldozatos és lelkes szigetváriaknak tarozunk köszönettel egy új, eddig ismeretlen Zrínyi-dokumentum kiadásáért. Leonhardus

Frizon francia jezsuita emlékbeszédét és panegyricusát jelentették meg bilingvis formában. A beszéd jelentősége részben az, hogy a költő Zrínyi francia kapcsolataira élesebb fény derül (ezt fordítója, Molnár Imre a bevezetőben kiemeli), részben viszont meglepő adatokat szolgáltat: egyedül ebből a beszédből értesülünk arról, hogy Zrínyi fia, Ádám Velencében és Párizsban járt. Az utolsó előtti bekezdés szerint Zrínyi fia már bemutatkozott a velencei köztársaságnak és most „lustrare Galliam est aggressus”. Ez az érdekes adat azonban meglehetősen filológiai problémát vet fel magában a beszédben. Eszerint a beszédet csakis a jeles ifjú előtt, üdvözlésére vagy felkérésére mondhatták el. A jeles ifjú pedig, aki (ismét csak a beszéd szerint) már a törökök elleni harcban is kitűntette magát és a törökök ajándékait is elnyerte, semmi esetre sem járhatott 1665-ben Franciaországban, ahogy az előszó felteszi, mivel akkor még a harmadik évét sem töltötte be (Zrínyi Ádám, a költő egyetlen fia született 1664. dec. 24-én, meghalt 1691-ben). Molnár Imre nem figyelt fel a beszéd furcsa ellentmondására: az első bekezdésben valóban csak 1665-re gondolhatunk („már majdnem eltelt elsratásának hivatalos gyászéve” = iam legitimo annui prope doloris spatio defletum). Nem tudjuk meg Molnártól azt sem, hol hangozhatott el a beszéd. A szövegből az derül ki, hogy egy királyi tanintézet (Regali Athenaeo) aulájában. Frizon nyomtatékosan céloz arra, hogy XIV. Lajos nyilatkozatát tolmácsolja (interpretem augustissimi feram oraculi), hogy az ő szavára ad visszhangot beszéde (Ludoviceae voci, velut imago . . . mea resonat oratio). Ugyanitt közli azt is, hogy „ez a hely adatot elsőként a megismerésére” (hic primus ab illo casu funestissimo agendi locus sit). Mindezek az adatok valóban az 1665-ös dátumot támasztják alá. Az ellentmondást nem segít eloszlatni az előszó, amennyiben „a beszéd a »Selectae orationes panegyricae« c. könyv második kötetében jelent meg 1696-ban Augsburgban” (5.), majd (7.): „(Frizon) első kiadású beszédgyűjteménye 1674-ben Párizsban jelent meg. A Zrínyiről szóló panegyricus ebben az összeállításban 1663-as évjelzéssel található”. Molnár nem mondja meg, melyik kiadást használja — a fényképmellékletek az augsburgi kiadást valószínűsítik. Vajon megegyezik a két kiadás szövege? Nem az-e a megoldása az ellentmondásnak, hogy Frizon, Ádám ottjártakor, hozzáírt a szöveghez? Egyáltalában: mikor járt Ádám Franciaországban? Ha viszont valóban XIV. Lajos intenciói érvényesültek, ő milyen alkalommal mondhatta el a beszédet? Ki lehetett ez esetben Frizon informátora? A számos kérdés a korszak kutatóinak feleletére vár.

A fordítás nem egyenletes. Az elbeszélő részek, különösen a hadi vállalkozások eleven, friss leírása magával ragad. Itt remek lapokat olvashatunk. De sok helyen zavaróan latinos („övéi előtt kedvesként élt” — *vixit carus suis*), a barokkos latin szöveg eleganciája elvész („egyedül annak, akinek tartozott, visszaadta a diadalmeneteknek mindazt az egész tárházat, amelyet kapott”), a képzett elvont főnevek halmozása nehézkessé teszi az eredetiben hatásos szöveget, a szóismételtetés, különösen a „hogy”-oké, kisiskolás hiba. Vitatható többek közt, hogy a „*trophaea vocis illa, quibus Croatiam Hungariamque illustravit*” valóban a *Szigeti veszedelemre* vonatkozik-e; egy helyen pedig zavarossága nyilvánvaló félreértésből ered („ki helyteleníthetné ennek az igen bátor férfiúnak... a dicséretére irányuló szándékomat oly módon, hogy vitéségének állandó emlegetése nem tűnik-e irigykedésnek?” = *quis meum de fortissimi viri... laudatione consilium improbat, ut non continuo virtutis praeconio invidere videatur?*).

Frizon atya 122 hexameterből álló költeményének fordítója Écsi Ö. István volt, aki azonban már nem érthette meg műve megjelenését. Écsi Nemeskiszaludon született 1896. május 18-án. Harminchárom éven át magyar–latin–görög szakos tanár, majd igazgató volt Csurgón. 1957-ben nyugdíjazták a szigetvári gimnáziumból és 1969. január 3-án halt meg Szigetvárott. Tizen-négy munkája jelent meg nyomtatásban, köztük két verses- és egy novelláskötet. Magyar irodalomtörténeti tanulmányaiban főleg a XVII–XVIII. századi irodalommal foglalkozott (Cserei, Zrínyi, Pálóczi Horváth), klasszika filológiai munkássága inkább pedagógiai célzatú volt. Munkatársa volt az *Egyetemes Philológiai Közlönynek*, az *Irodalomtörténetnek* és az *Irodalomtörténeti Közleményeknek* is. Haláláig szívesen foglalkozott a magyarországi latin irodalommal és a maga kedvtelésére fordítgatott is. Utolsó ilyen természetű munkája volt *A vadkan által megölt Zrínyi Miklósról szóló költemény* lefordítása, mely munkás életének értékes, méltó záróakkordja lett.

Kurcz Ágnes

Eötvös Károly: A nagy per, mely ezer éve folyik, s még sincs vége. 1–2. köt. A mű szövegét gondozta, a tanulmányt és a jegyzeteket írta Szalontay Mihály. Bp. 1968. Szépirodalmi K. 443; 575. (Magyar Elbeszélők)

Eötvös Károly alkotását 1929 óta senki sem vette pártfogásába, pedig művészi és politikai értékeinél fogva érdemes a figye-

lemre. A most megjelent hatodik kiadás — Szalontay Mihály gondozásában, csonkítatlan utódja az elsőnek, és minden átírástól mentesen adja vissza Eötvös Károly egyéni zamatú stílusát. Őszintén meg kell azonban mondanunk: a csatlolt tanulmány (*A nagy per és védője*) némi csalódást okozott. Ugyanis csak részben nyújtja azt, amit címében ígér.

Az irodalomtörténet mindmáig adós maradt egy marxista igényű Eötvös-monográfiával, s bár Szalontaynak ezúttal nem lehetett feladata ezt az úrt pótolni, mégis joggal várná tőle az olvasó, hogy rövid, lényegretörő módon felrajzolja a miniatúr, de komplex írói portrért. Ezáltal magát *A nagy per* is jobban el tudná helyezni egyrészt a konkrét társadalmi szituációban, másrészt a gazdag eötvösi életműben.

Erősen vitathatók a tanulmány szerkezeti arányai. Terjedelmes, hígított a korkép. Nem állíthatjuk, hogy a történelmet kevésbé ismerők felfedezik általa a vajdó dualizmus és a vérvád közötti összefüggéseket. Az esszé itt elnyomja az ismeretterjesztés funkcióját. Ugyanakkor a mű irodalomtörténeti és politikai jelentőségének taglalása is hiányérzetet támaszthat az olvasóban, noha Szalontay hangsúlyozza, hogy „a könyv újra idézi Eötvös Károly alakját — olyan küzdelem kapcsán, mely a múlt század egyik legnagyobb tette”. Egészítsük ki: nemcsak a védelem elvállalása, de a per megírása is impozáns politikai gesztus volt.

Másik probléma, hogy a kísérő tanulmány bizonyítalanul és kissé tévesen ítélkezik a *műfaj* kérdéséről. Nézetünk szerint Szalontay nem tudta kivonni magát a korábbi értékelések hatása alól, s mechanikusan általánosította azokat a bírálatokat, melyek Eötvös Károly minden egyéb művére nézve helytállóak lehetnek, csak éppen *A nagy perre* nem. Nevezetesen, hogy felrúgja a regény konvencionális kötöttségeit és hogy alkotásai szerkezetileg szétesőek, bőbeszédűek. Téved Szalontay, amikor elmarasztalja az író, kijelentvén: előzetes terv nélkül (?) mikro-szituációkból állítja össze mondandóját. Megállapításával nem azonosíthatjuk magunkat. (Mellesleg megjegyezve: néhány sorral előbb e módszer szükségességét hangsúlyozza.) A rendkívül összetett história érthetősége megkívánja a kitérőket, a mellékepeződöket, melyek ugyanakkor szerves függvényei a történet fő vonalának. Eötvös Károly nem ismételt, hanem mindig *más-más aspektusból* tér vissza egy már előzőleg tárgyalt mozzanathoz. Egyébként is mintha több időt szentelne a műfaj-meghatározásnak, mint amennyit megérdemel, ráadásul úgy érezzük, hogy a „talány” mégsem tudja meggyőzően tisztázni: hol dokumentumregényről, hol regényről, korképről beszél. A tanulmányt